द्वितीयः भागः

३. रामप्पदेवालयः

चित्रं पश्यन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

प्रश्नाः

१. चित्रे के के सन्ति ?

२. चित्रे किं प्रचलति ?

३. एतादृशसन्दर्भः कुत्र भवति ?

उद्देश्यम् -

१. पूर्वेषां शिल्पकाराणां नैपुण्यस्य ज्ञापनम् । तद्वारा भारतीयकलाकाराणां विषये छात्रेषु आदरभावनायाः विकासः ।

छात्रेभ्यः सूचनाः -

१. पाठं पठन्तु । अनवगतानां पदानां, वाक्यानाम् अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु ।

२. अनवगतानि पदानि अधिकृत्य मित्रैः सह चर्चां कुर्वन्तु ।

३. अनवगतपदानाम् अर्थान् पदकोशस्य साहाय्येन अवगच्छन्तु ।

आन्ध्रप्रदेशप्रभुत्वस्य निश्शुल्कवितरणम्

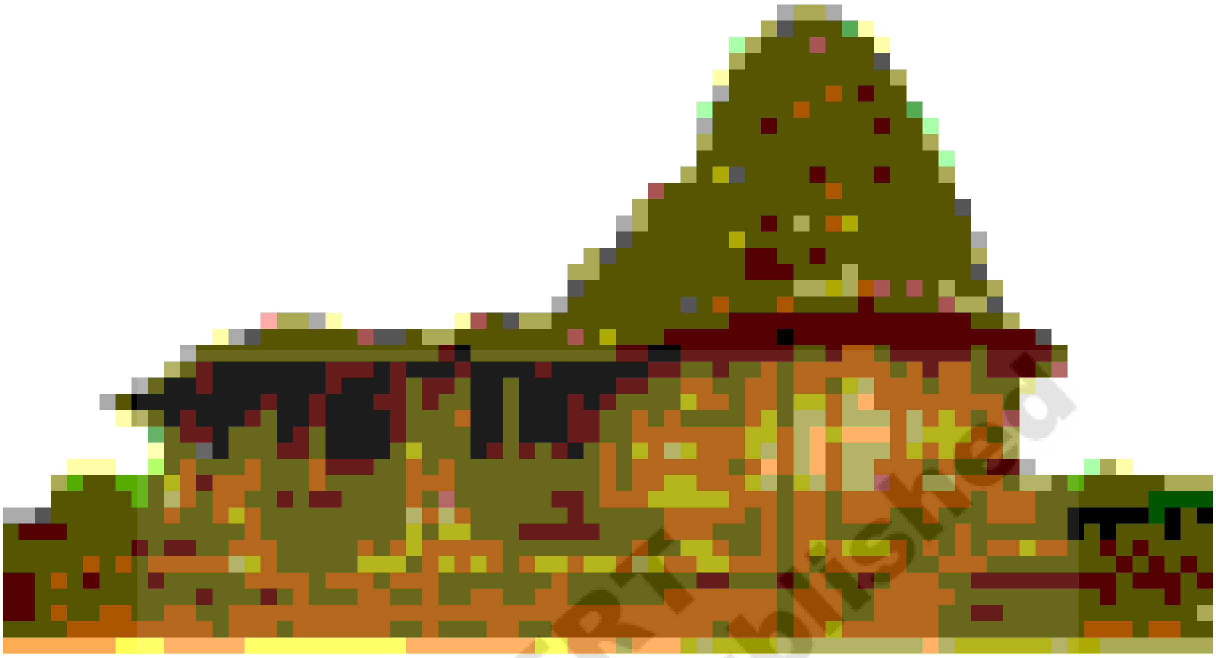

छात्राः अध्यापकं परितः आवृत्य तेनोक्तं विजयदशमीपर्वदिनस्य प्राशस्त्यं श्रुतवन्तः । हे छात्राः ! आगामिसङ्क्रान्तिविरामदिवसेषु वयं सर्वे विज्ञानयात्रां गमिष्यामः । गृहे अनुमतिं लब्ध्वा आगच्छन्तु । वयं सर्वे मिलित्वा रामप्पदेवालयस्य सन्दर्शनार्थं गमिष्यामः । तत्र कठिनशिलास्तम्भेषु शिल्पिनां कलाकौशलं द्रष्टुं शक्नुमः ।

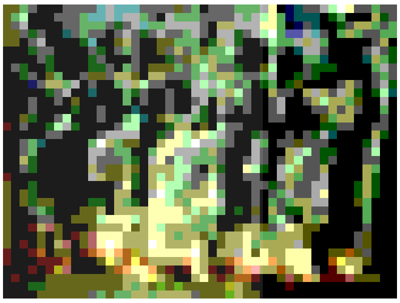

साधारणतः देवालयाः क्षेत्रस्वामिनः नाम्ना प्रसिध्दिं प्राप्नुवन्ति। वेङ्कटेश्वरालयः, श्रीकालहस्तीश्वरालयः, श्रीशैलमल्लीश्वरालयः, वेमुलवाडा राजराजेश्वरालयः इति देवालयाः तत्तद्देवानां नामभिः प्रसिध्दाः सन्ति । किन्तु रामप्पदेवालयः तु शिल्पिनाम्ना प्रसिध्दिं गतः ।

अस्माकं राज्ये वरङ्गल् जिल्ला प्रधानकेन्द्रात् सप्तति कि.मी.(70 K.M) दूरे पालम्पेट ग्रामः अस्ति । ततः अनतिदूरे रामप्पदेवालयः अस्ति । तस्य नाम न केवलम् अस्माकं राज्ये परन्तु भारते, विश्वे च प्रसिद्धम् ।

१४ शताब्द्यां तदानीन्तनस्य राज्ञः गणपतिरुद्रदेवस्य प्रधानसेनानायकस्य रेचर्लरुद्रदेवस्य आध्यक्ष्ये एषः आलयः निर्मितः । स्थापत्यकलायां पूर्णप्रज्ञं रामप्पनामानम् आहूय तस्य नेतृत्वे शिल्पकलानैपुण्यस्य दृष्टान्तरूपेण लोकाय समर्पयितुमेव

एष देवालयः निर्मितः । नक्षत्राकारकबृहच्छिलायां मन्दिरमिदं नेत्रपर्व जनयति । प्रागभिमुखस्य अस्य गर्भालयस्य पुरतः द्वारत्रयशोभी मुखमण्डपः अस्ति । महामण्डपमध्ये कुड्यस्तम्भेषु भारत-भागवत-रामायणकथाः स्निग्धशिलामयेषु शिल्परचनाचातुर्यस्य निदर्शनायन्ते ।

न केवलं गर्भालयकुड्येषु, मन्दिरस्य बहिरन्तःस्थितेषु सर्वेष्वपि कुड्येषु स्थापत्यकलायाः नैपुण्यं सन्दर्शकानां पर्यटकानां मनः आकर्षति । विविधनृत्य-नृत्तभङ्गीषु चित्रितानां शिल्पानां नयनमनोहराणि हर्म्याणि दृश्यानि देशस्य अस्य कलासंस्कृतेः वैभवम् अतितरां प्रकटयन्ति ।

महिषासुरमर्दिनी, गणेशः, भैरवः, नागिनी, मदनिका प्रभृतीनि शिल्पानि काकतीयशिल्पकलायाः केन्द्रस्थानानीव दृश्यन्ते ।

अत्रत्य इष्टकाः जले प्लवमानाः तदानीन्तनायाः वैज्ञानिकतायाः वैशिष्ट्यं निरूपयन्ति । तत्र समीपस्थयोः कामेश्वर, कोटेश्वरदेवालययोः इष्टकाः अपि जले प्लवमानाः सर्वेषु सन्दर्शकेषु विस्मयं जनयन्ति ।

अस्य देवालयस्य कुड्येषु चित्रितं पेरिणीनृत्यं दृष्ट्वा प्रसिद्धः नाट्यशास्त्रज्ञः पद्मश्री बिरुदाञ्चितः नटराजरामकृष्णमहोदयः ''आन्ध्रनाट्यम्'' इति नाम्ना कमपि विशिष्टनाट्यप्रकारं संरच्य तस्य भरतनाट्य-कूचिपूडिनृत्ययोः समं स्थानं कल्पितवान् । तादृशशिल्पकलावैभवेन विराजमानः रामप्पदेवालयः अवश्यं सर्वैरपि द्रष्टव्यः ।

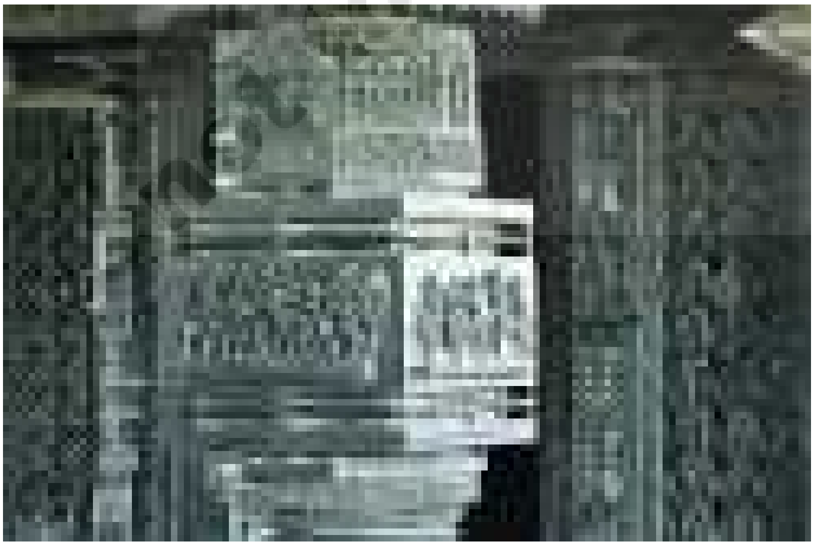

एतानि कुर्वन्तु

I. भावावगाहनम् - प्रतिस्पन्दनम्

अ. शृण्वन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

१. विहारयात्रा नाम का ?
२. रामप्पदेवालयसदृशानां देवालयानां नामानि वदन्तु ।
३. भवता कृतां विहारयात्राम् अधिकृत्य वदतु ।
४. विहारयात्रा करणीया चेत् पूर्वयोजना कथं करणीया ?

आ. पठन्तु, अवगच्छन्तु, व्यक्तीकुर्वन्तु

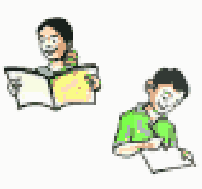

१. पाठं पठित्वा नूतनपदानाम् अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु । तानि एकत्र लिखन्तु ।
२. अधः दतानि वाक्यानि पठन्तु । तेषां समानार्थकानि वाक्यानि पाठे अन्विष्य लिखन्तु ।

अ. సాధారణంగా దేవాలయాలు దేవతల పేర్లతో ప్రసిద్ధమౌతున్నాయి.
आ. నక్షత్రాకారంలో ఉన్న ఈ మందిరం కళ్ళకు ఆనందాన్ని కల్గిస్తుంది.
इ. శిల్పకళ యొక్క విశ్వరూపం సందర్శించే పర్యాటకుల మనస్సును ఆకర్షిస్తుంది.
ई. "ఆంధ్రనాట్యం" పేరుతో భరతనాట్య, కూచిపూడి నృత్యాలకు సమానస్థానమిచ్చాడు.

३. अस्मिन् पाठे स्थितानि सर्वनामपदानि अन्विष्य पाठात् चित्वा लिखन्तु ।
४. अधः दत्तं परिच्छेदं पठित्वा प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु ।

वेमुलवाडा पुण्यक्षेत्रं करींनगरजनपदे अस्ति । सिरिसिल्लसमीपे एव वेमुलवाडा पुण्यक्षेत्रं अस्ति । वेमुलवाडादिव्यक्षेत्रशिखरस्य दर्शनेन मनः प्रफुल्लं भवति । विकसितपद्मस्य तटाकस्य तटे शिल्पकलानिर्मितं राजराजेश्वरस्य मंदिरं सुन्दरमस्ति । मन्दिरस्य उत्तरदिशि धर्मकुण्डम् अस्ति । धर्मकुण्डे स्नानेन सर्वपापानिवारणं भवतीति भक्तानां विश्वासः ।

अ. वेमुलवाडापुण्यक्षेत्रं कुत्र अस्ति ?
आ. राजराजेश्वरस्य मन्दिरस्य उत्तरदिशि किं वर्तते ?
इ. कस्य दर्शनेन मनः प्रफुल्लं भवति ?
ई. सर्वपापनिवारणं केन भवति ?
उ. वेमुलवाडाक्षेत्रे स्थितस्य देवस्य नाम किम् ?

© SCERT not to be republished

५. पाठं पठित्वा अधः दत्तानां प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु ।

अ. रामप्पदेवालये कः देवः अस्ति ?

आ. रामप्पदेवालयः कुत्र अस्ति ?

इ. रामप्पदेवालयः कस्य आध्यक्ष्ये निर्मितः ?

ई. आन्ध्रनाट्यं नाम किम् ?

उ. रामप्पदेवालयः केन नाम्ना प्रसिध्दः ?

II. भावव्यक्तीकरणम् - सर्जनात्मकता

अ. स्वीयरचना

१. आन्ध्रप्रदेशे प्रसिध्दानां देवालयानां नामानि कानिचन लिखन्तु ।

२. रामप्पदेवालयस्य दर्शनेन प्राचीनकालिकं किं किं ज्ञातुं शक्नुमः ?

३. शिल्पानां चित्रणं देवालयानां कुड्येषु एव किमर्थं कुर्वन्ति ?

४. पाठ्यांशस्य विषये भवतः अभिप्रायः कः ?

आ. सर्जनात्मकव्यक्तीकरणम्

१. पाठ्यांशं मित्राणां मध्ये प्रचलितसम्भाषणरूपेण लिखन्तु ?

२. अधः देवालयस्य चित्रमस्ति । तत् दृष्ट्वा पञ्चवाक्यानि स्वयं लिखन्तु ।

© SCERT not to be republished

३. **अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । तानि संस्कृतेन अनुवदन्तु । मञ्जूषातः सहायकं पदं चिन्वन्तु ।**

एकः एका, एकम्, त्रयः, चतस्रः, पञ्च

अ. ఒక బాలుడు కవితను రాస్తున్నాడు.

आ. ఒక బాలిక బొమ్మ వేస్తున్నది.

इ. ముగ్గురు విద్యార్థులు పాట పాడుతున్నారు.

ई. ఐదునదులు ప్రవహిస్తున్నాయి.

उ. నలుగురు మహిళలు నడుస్తున్నారు.

ऊ. ఒక బస్సు వేగంగా వెళుతున్నది.

इ. प्रशंसा

१. **भवतः बन्धुः कश्चन काशीयात्रां कृत्वा गृहमागतवान् । तस्य अनुभवान् भवान् कथं पृच्छति ?**

२. **भवान् राजा चेत् रामप्पसदृशेन स्थपतिना कीदृशानि कार्याणि कारयति ? तं कथं सम्मानयति ?**

© SCERT not to be republished

III. भाषांशाः

अ. पदजालाभिवृध्दिः

१. **अधः दत्तानि बहुवचनानि एकवचने परिवर्तयन्तु ।**

पुंलिङ्गे		स्त्रीलिङ्गे	
उदा - छात्राः	- छात्रः	छात्राः	- छात्रा
अ. बालाः	-	बालाः	-
आ. कवयः	-	मतयः	-
इ. गुरवः	-	धेनवः	-
ई. देवालयाः	-	विहारयात्राः	-
उ. विद्यार्थिनः	-	विद्यार्थिन्यः	-

२. अधः दत्तस्य चक्रस्य साहाय्येन यात्रिकाः कुतः कुत्र गच्छन्तीति लिखन्तु ।

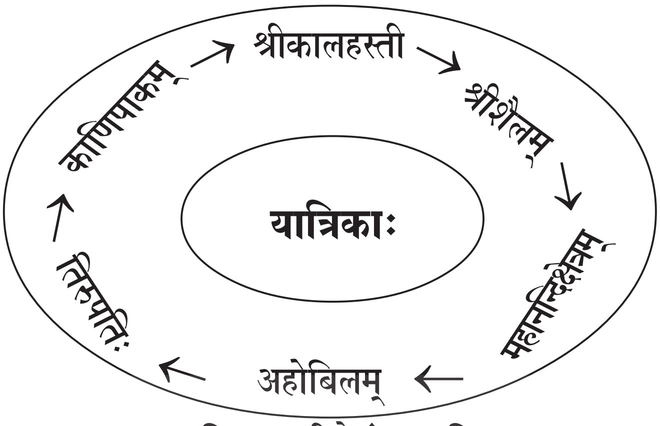

उदा - यात्रिकाः श्रीशैलं गच्छन्ति ।

यात्रिकाः श्रीशैलतः महानन्दिक्षेत्रं गच्छन्ति ।

३. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । रेखाङ्कितपदानि अवगच्छन्तु । तानि उपयुज्य स्वीयवाक्यानि रचयन्तु ।

अ. बालः चित्रं पश्यति किन्तु नावगच्छति ।

.... ।

आ. तिरुपतिदेवालयः सुप्रसिद्धः अस्ति ।

.... ।

इ. मम गृहे कुड्येषु देवानां चित्राणि सन्ति ।

.... ।

ई. भारतीयदेवालयेषु शिल्पानि बहूनि दृश्यन्ते ।

.... ।

३. उदाहरणानि पठन्तु। रेखाङ्कितपदानि अवगच्छन्तु ।

अ. रामेण सह सीता वनं गतवती ।

आ. कृष्णस्य मित्रं कुचेलः । कृष्णः तेन सह क्रीडति ।

उदाहरणे रेखाङ्कितं पदं तृतीयाविभक्तौ अस्ति ।

४. उदाहरणानुसारं वचनान्तराणि लिखन्तु ।

उदा - तेन - ताभ्यां - तैः (तृतीया विभक्तिः)

एतेन ....

रामेण ....

©SCERT not to be republished

आ. व्याकरणांशाः

१. अधः दत्तानि चित्राणि पश्यन्तु । रेखाङ्कितानि पदानि अवगच्छन्तु ।

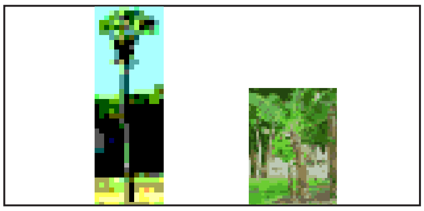

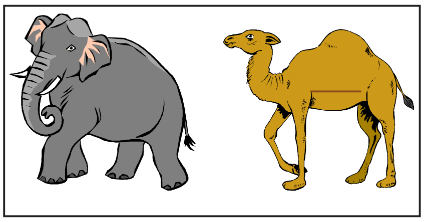

तालवृक्षः उन्नतः । कदलीवृक्षः वामनः । गजः स्थूलः । उष्ट्रः कृशः ।

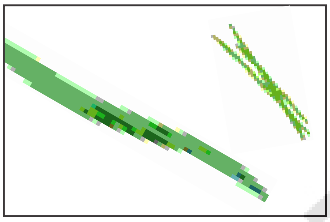

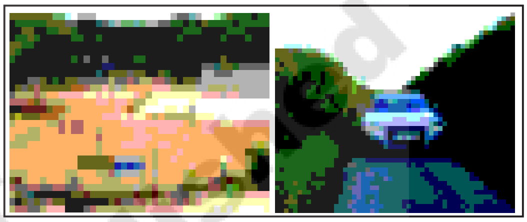

पटोलः दीर्घः । शिग्रुः ह्रस्वः । विशालं क्रीडाङ्गणम् । लघुः मार्गः ।

उपरितनानि रेखाङ्कितानि पदानि एकस्य परिमाणं सूचयन्ति । एवं परिमाणं, वर्णं, स्वभावं सूचयन्ति पदानि विशेषणवाचकपदानि । विशेषणधर्मयुक्तानाम् अर्थानां बोधकानि पदानि विशेष्यवाचकानि । येषां पदानां विशेषः उच्यते तानि विशेष्यपदानि ।

२. मञ्जूषातः पदानि चित्वा वाक्यनिर्माणं कुर्वन्तु ।

उत्तमः, सुन्दरम्, हरितः, दीर्घा,
ह्रस्वम्, विशाला, नीलम्, वामनः

३. अधः दत्तानि समस्तपदानि पठित्वा उदाहरणानुसारं विग्रहवाक्यानि रचयन्तु ।

उदा - उन्नतवृक्षः - उन्नतः च असौ वृक्षः च

दीर्घरज्जुः - दीर्घा च सा रज्जुः च

नीलोत्पलम् - नीलं च तत् उत्पलं च

अ. सुन्दरभवनम् -

आ. मधुरभाषा -

इ. मधुरफलम् -

ई. दीर्घदृष्टिः -

उ. विनीलगगनम् -

६. उत्तमबालकः -

© SCERT not to be republished

४. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । रेखाङ्कितानां पदानां विभक्तीः ज्ञात्वा रिक्तस्थाने लिखन्तु ।

उदा - चत्वारः छात्राः कन्दुकेन क्रीडन्ति । तृतीयाविभक्तिः

अ. अम्बा मन्दिरं गच्छति । ....

आ. भगिनी दर्वीभ्यां परिवेषणं करोति । ....

इ. आञ्जनेयः सीतायै अन्विष्यति । ....

ई. वृक्षेभ्यः पर्णानि पतन्ति । ....

उ. छात्रेषु सुरेशः उत्तमः । ....

ऊ. संस्कृतप्रचारः सर्वैः कर्तव्यः । ....

IV. परियोजनाकार्यम्

१. केषाञ्चन प्रसिध्दानां भारतीयविहारस्थानानां चित्राणि सङ्गृह्य, तेषां नामानि, स्थलानि च विलिख्य प्रदर्शयन्तु ।

© SCERT not to be republished

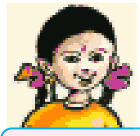

स्वीयमूल्याङ्कनम्

१. विहारयात्रानुभवानां विवरणं कर्तुं शक्नोमि ।	आम् / न
२. पाठं पठितुं, पाठे सर्वनामपदानि ज्ञातुं च शक्नोमि ।	आम् / न
३. भारतदेशे स्थितान् प्रसिद्धदेवालयान् अधिकृत्य लेखितुं शक्नोमि ।	आम् / न
४. पाठ्यांशं सम्भाषणरूपेण लेखितुं शक्नोमि ।	आम् / न

विद्याधनं सर्वधनप्रधानम् ।